

Шевела В.О.

студент,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУДОУСТРІЙ ТА СУДОВИЙ ПРОЦЕС ЗА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ

У кожному з Литовських статутів процесуальному праву приділено приблизно чверть статей. Судочинство було однаковим як для кримінальних, так і для цивільних справ. В Першому Литовському статуті процес носив звинувачувально-змагальний характер. Позивач самостійно збирав і надавав до суду докази. Звинувачення на судовому засіданні підтримував також позивач. Подача заяви потерпілим чи його родичами вважалася початком розгляду справи.

Сторони мали широкі процесуальні права: передбачався дозвіл їхнього представництва у суді. Позивач мав право відмовитися від позову в будь-який момент процесу. Право укладення мирової угоди з іншою стороною також належало позивачеві за законом. Проте стосовно найтяжчих злочинів суд та слідство були обов'язковими.

Вже в Другому Литовському статуті 1566 р. з'являються елементи інквізиційного процесу. В статуті прописано, що у деяких випадках рекомендується органам влади не чекати позову потерпілого, а самим розпочинати слідство та притягувати до відповідальності винного. Фактично, реальний обсяг прав сторін процесу залежав від їх станового та майнового положення. Магнати й шляхта мали найбільшу процесуальну правоздатність, напіввільні люди – обмежену, невольні – зовсім не мали [1, с. 199]. У Статуті 1529 року була вперше зазначена норма, що регулювала участь у суді адвокатів, які називалися прокураторами. Цю роль міг виконувати шляхтич, який мав нерухоме майно і знав особливості місцевого права.

Норми звичаєвого права, зафіксовані в Литовських статутах, визначали загальну територіальну підсудність справ. В цивільних справах – за місцем проживання відповідача, а в кримінальних – за місцем вчинення злочину. Після отримання скарги під потерпілого суд посилав повідомлення звинуваченому із зазначенням дня й часу судового засідання. За Першим Литовським статутом 1529 р. в разі відсутності викликаного в суд судового рішення могло бути прийнятим без його участі. За Другим Литовським статутом 1566 р. заочне рішення могло бути ухвалене тільки після триразової відсутності звинуваченого на

судове засідання. Відсутність на судовому засіданні повинна була пояснюватися поважними причинами. Якщо таких не було, сплачувався штраф. Так забезпечувалася присутність усіх сторін на суді. Такий тип судочинства дозволяє зробити його більш відкритим та справедливим. Адже якщо якась одна зі сторін відсутня, не існує гарантій ухвалення рішення на її користь, навіть за її очевидної правоти.

На першому місці серед судових доказів стояло власне зізнання. Щоб його здобути застосовувалися тортури. Якщо підданий тортурам не зізнавався у скоєнні цього злочину, звинувач сплачував «нав'язку на муки» (штраф) на користь підсудного. Якщо ж підданий тортурам помирав, то сплачувався штраф родичам [2, с. 111].

Речові докази займали друге місце за важливістю. Суди спиралися також на свідчення «добрих людей» – осіб із гарною славою, присягу і письмові свідчення. «Добрі люди» були свідками доброї чи поганої репутації звинуваченого. Негативні відгуки вели до винесення звинувачувального вироку. За Другим Литовським статутом тільки благочестиві християни з могли ставати свідками. Присяга була необхідним елементом допиту свідків. Спочатку мовою судочинства була староруська мова, а пізніше – польська. Судочинству був притаманний формалізм. Воно здійснювалось усно й відкрито з дотриманням певних процесуальних дій.

Українське звичаєве право знайшло відображення у розвитку судового процесу тієї доби. Деякі правові звичаї настільки набули визнання на землях Великого князівства Литовського, що знайшли закріплення законодавчим чином у Литовських статутах. Існував звичай «видачки» – скріплення договору про з'явлення до суду. Символом здійснення такого звичаю було підкидання вгору шапок. З цим сторони не лише ясно визначали предмет диспуту і термін з'явлення до суду, а й знаходили консенсус щодо розміру закладеної суми, що передавалася сторонами в руки присутніх в момент укладання договору [1, с. 322]. Сторона, яка не з'явилася до суду у визначений термін, втрачала свій заклад на користь іншої сторони. Якщо з'являлися дві сторони, відбувалося судове засідання, і сторона, що вигравала судовий процес, отримувала свій заклад назад. А заклад сторони, що програвала судовий процес, переходив до державної скарбниці. Таким чином, завдяки такій нормі вирішувалося декілька питань: свідчення надавалися максимально правдиві через страх втратити майно та відбувалося матеріальне забезпечення судів.

У 7 артикулі IV розділу («О судьях и о суде») Другого Литовського статуту зазначено таке: «...установимъ, абы судья и подсудокъ сами черезъ себе ани черезъ свои намѣстники суды и роки отправовали...». Детально описуються вимоги до судді, а саме те, щоб він сам безпосередньо відправляв правосуддя, а не через представника [3, с. 67].

Одним із найголовніших доказів під час судового розгляду була присяга. У тогочасному суспільстві присяга була досить вагомим доказом. Часто ставалося так, що присяга змінювала хід справи.

Таким чином, форма судового процесу була детально визначена відповідними розділами Литовських статутів. Був однаковим як для кримінальних, так і для цивільних справ. В Першому Литовському статуті 1529 р. процес мав звинувачувально-змагальний характер, в наступних поступово починав превалювати інквізиційний. За Литовськими статутами сторони судового процесу мали процесуальні права, відповідні до свого феодального стану. Під час судового процесу позивач і відповідач доводили свою правоту за допомогою наступних доказів: власне зізнання, речові докази, показання свідків, присяга та документальні свідчення. Розвиток судового процесу в Литовському князівстві підпадав під значний вплив українського звичаєвого права. Звичаї, що використовувалися під час судових засідань сприяли утвердженню принципу справедливості.

Список використаних джерел:

1. Терлюк І. Історія держави і права України (Доновітній час). – К.: Атіка, 2006. – 400 с.
2. Музыченко П. П. История государства и права Украины: Учеб. Пособие. – 2-е изд., испр. и доп. – К.: О-во «Знання», КОО, 2003. – 500 с.
3. Юхо И. Правовое положение населения Белоруссии в XVI в. – Минск, 1978. – 144 с.